

1851 Londra Evrensel Sergisi

İngiltere tarafından 1851 yılında gerçekleştirilen Londra Büyük Sergisi, ilk uluslararası sergidir. Tüm milletlerin yer aldığı uluslararası bir sergi açma fikri, Fransa'da 1949 yılında düzenlenen ulusal bir sergiyi ziyaret eden Sir Henry Cole tarafından ortaya atılmıştır.¹ İngiltere Parlamentosu'nun bu öneriye kabul etmesinin ardından, Sergi için bir komisyon oluşturularak hem büyük bir sergi binası inşası için hem de bütün ülkelerin sergide yer alması için çalışmalara başlanmıştır.

Londra Büyük Sergisi, uluslararası ve kültürler arası iletişimde yeni bir çağ başlatmıştır. Dünya çapındaki bu ilk büyük buluşmanın mimarı ise demir ve cam bir anıt olan Kristal Saray'dır. Kristal Saray, bir döneme damgasını vurmuş ve uzun bir süre sergi salonları için model işlevi üstlenmiştir. O dönem sergi anlayışı, sergiye katılan ülkelerin havasını, toplum yaşantısını aktaran bir mekan oluşturma düşüncesine sahiptir. Ne yazık ki, daha sonraları sergilerin giderek büyümesi, önemli bir ticarî rol üstlenmesiyle birlikte bu tür mekanlar ve yapılar pratik olmaktan çıkmıştır.

Londra Hyde Park'ta açılan serginin mimarlığını Joseph Paxton, süpervizörlüğünü de Matthew Whyatt üstlenmiştir. 26 dönüm alan üzerinde açılan sergiyi, 6 milyonu aşkın ziyaretçi gezmiştir. Ayrıca sergiye, aralarında İngiltere'nin yanı sıra ABD, Fransa, Felemenk ülkeleri, Osmanlı İmparatorluğu gibi ülkelerin de bulunduğu 28 ülke, 17 bin 62 sergiciyle katılmıştır. Sergiye çeşitli ülkelere 22.000 dengin üzerinde eşya gönderilmiş, Çin'den de gözlemciler gelmiştir. Londra Sergisi'nde yenilik olarak, tabancalar, takma dişler ve telgraf gibi buluşlar da yer almıştır. Sergi, 1 Mayıs – 11 Ekim 1851 tarihleri arasında 6 ay süreyle açık kalmıştır.²

İlki Londra'da düzenlenen ve daha sonra diğer ülkelerde de yapılmaya başlanan uluslararası sergilerin en önemli özelliği, insanlığın 'son ve üstün eseri' olan makine devriminin ürünlerini gözler önüne sermektir. Bunda da en büyük paye hiç şüphesiz sanayileşmenin öncül ülkesi İngiltere'ye aittir. 18. yüzyılın başlarından ilk serginin gerçekleştirildiği 1851 yılını kapsayan 50 yıl içinde sanayi alanında o kadar büyük gelişmeler elde edilmiş, makine, teknik ve mamül olarak o kadar çok şey keşfedilip yapılmıştı ki, gerçek anlamda insanlık yeni bir dönem yaşıyordu. İngiltere'de bu altın dönemini haklı olarak bir evrensel sergiyle tüm dünyaya göstermek istedi ve Kraliçe Viktorya, Osmanlı İmparatorluğu'nu da Londra Sergisi'nde görmek arzusunu Sultan Abdülmecit'e ilettiler. Osmanlı'nın İngiliz dostluğuna ehemmiyet verdiği bu dönemde, Sultan Abdülmecit, Kraliçe'nin bu davetini olumlu karşılayarak, kabul etti.³

Böylece bu ilk evrensel sergide Osmanlı İmparatorluğu da yerini aldı. Dönemin etkin gazetesi Ceride-i Havadis'te 24 Zilkade 1266 tarihinde, sergiye ilişkin yayınlanan hükümet bildirisinde, İmparatorluğun sergiye katılmaktaki amacı şöyle anlatılmaktadır:

“Ülke topraklarının verimliliğini göstermek, Osmanlı tebasının tarım, sanayi ve sanat alanlarındaki kabiliyetini kanıtlamak, Padişahın ülkenin gelişmesi yolunda sarf ettiği gayreti ortaya koymak...”⁴

Hiç şüphesiz Osmanlı İmparatorluğu'nu sergiye katılmaya sevk eden diğer önemli bir neden de Tanzimattan sonra gelişen Osmanlı-İngiliz dostluğudur. 1838 yılında Osmanlı Devleti arasında imzalanan Ticaret Anlaşması da ülke ekonomisinin dış ticarete açılmasını kolaylaştıracak bir nitelik taşıyordu.

Yine 27 Zilkade 1266 (4 Ekim 1850) tarihinde yayınlanan bir genelgeyle her türlü toprak ürünleriyle sanayi mamullerinden seçilecek numunelerin sergiye gönderilmek üzere toplanması emredildi.⁵ Böylece sergiye götürülecek ürünler için geniş çaplı bir çalışma başlatılmıştır. Bu doğrultuda teşhir edilecek eşyaların tespitiyle mahalli meclis ve memurlar görevlendirilmiştir. Mahalli görevlilerden seçilen emtianın üzerine 'bölgesi, sahibi ve fiyatı' yazılı bir şekilde Nafia Nezareti'ne göndermeleri istenmiştir. Daha evvelki yerel panayırlardan farklı olarak, ilk kez bir evrensel sergiye iştirak edileceği için, çeşitli bilgilendirmelerde gerçekleştirilmiş, uluslar arası sergilerin ne olduğu, niçin önemli olduğu, sergiye hangi mal ya da ürünlerin gönderilmesi gerektiği detaylı bir şekilde belirtilmiştir.

Bunun yanı sıra gönderilen ürünlerin 1267 senesinin Mart ayından önce Londra'ya yola çıkarılacağı hatırlatılarak, Şubat'ın ilk on günü içinde bütün ürünlerin Nafia Nezareti'ne teslim edilmesi istenmiştir. Ayrıca vaktinde yetiştirilmeyen ürünlerden de mahalli meclis ve memurların sorumlu tutulacağı özellikle vurgulanmıştır.

Bir adet, bir top ya da bir okka şekilden sınırlı olarak toplanan eşyalar, Londra'ya gönderilmeden önce İstanbul'da bir ön sergileme yapılmıştır. Sadece devlet yöneticilerinin, büyükelçilerin, esnaf ve tüccarların gezebildiği kısa süreli bir mini sergi düzenlenmiştir.⁶ İmparatorluğun çeşitli bölgelerinden 700 üreticiye ait geleneksel tarım ve el sanatları ürünleri 200 sandıkla, Feyz-i Bahri firkateynine yüklenerak, İstanbul'dan Londra'ya doğru yola çıkarılmıştır.

Musurus Bey, Mustafa Paşa, Cemaleddin Paşa ve diğer yüksek rütbeli memurların bulunduğu heyetin de içinde bulunduğu gemi, hava şartlarının kötüleşmesi nedeniyle vaktinde İngiltere'ye ulaşamıştır. Nisan sonunda Londra'ya varan Osmanlı heyeti Crystal Palace'taki açılışa yetişememiştir.⁷ Alelacele sergi alanındaki yerlerine yerleştirilen Osmanlı ürünleri, gecikme nedeniyle ilk sergi kataloğunda yer almamıştır. Londra Sergisi'ndeki Osmanlı bölümü, Zohrab ve Major'un yönetimi altında düzenlenmiştir.

Osmanlı ürünlerine ayrılan salon İngiliz Kraliçesi Victoria başta olmak üzere bir çok ziyaretçi tarafından gezilerek onların takdirini kazanmıştır. Özellikle tarım ürünleri ve el işleri gerek kalite gerekse çeşit bakımından ziyaretçilerin dikkati çeken başlıca ürünler arasındaydı. Serginin sonuna doğru kurulan komisyonlar tarafından 170'i büyük olmak üzere 3088 madalya dağıtılmıştır. Osmanlı ürünleri de büyük oranda ödüle layık görülmüştür.

1851 Londra sergisi uluslararası ilk sergi olması dolayısıyla burada çeşitli ülkelerden gönderilmiş bir çok tarım ve sanayi ürünleri ile sanat eserlerini bir arada görmek mümkün olmuştur. Sergilenen eşyalar arasında dikkati daha çok yeni icat edilmiş makine, alet ve cihazlar ile modern makinelerde imal edilmiş dokumalar çekmiştir. Osmanlı İmparatorluğu ise sergiye geleneksel tarım ürünleri ve el sanatları ile katılmıştır. Bunların başlıcalarını gerek sayı gerekse kalite bakımından Mısır ve Tunus'tan gönderilenler oluşturmuştur.

Sonuç olarak, serginin konusunu sanayi devrimini müteakib Batı'da tarım, sanayi ve sanat alanlarında kaydedilen gelişmeler oluşturmalarına rağmen, Osmanlı tarım ürünleri ile bazı tekstil mamullerinin tanıtılması bakımından faydalı olduğu söylenebilir.

Londra Büyük Sergisi'ne götürülen ürünler:

- Elvan kösele, meşin, sahtiyan, güderi, tirşe, boyalı-boyasız postaki ve kaplan postu.

- Çeşitli şal, çuha şalı, sof, şayak, miska kadife, aba ve kebe, yün keçeden mamul kepenek ve külah, deve ve keçi tüyünden dokunmuş çul ve çuval, işlemeli çuha, seccade, kilim, halı, heybe, torba, kuşak, kolan, kemer, dizgin, yular, çanta, şerit, yastık, sedir ve masa örtüleri.

- Canfes, ipekli ve pamuklu alaca, kutlu, ipekli ve pamuklu gömleklik kumaş, ince ve kalın çeşitli bezler, basma.

- Yatak ve yorgan yüzleri, bir ve iki telli kuşak, başörtü, hakber ve sevayi.

- Berber ve hamam takımları, futa, peşkir, peştamal ve el havluları, mahrama, yağlık, mendil, çevre, uşkur, kese, sofr a bezi ve peşkiri, ipekli ve pamuklu çarşaf, yatak bağı, İngiliz ipliği alacağı, sırmalı veya sade maşlahlar, sarık takke, çorap ve bunlar gibi giyim eşyaları.

- İbrişik, ipek, pamuk ipliği, keten ipliği, urgan, ip, kendir, yün ipi, halat, kaytan, şerit kınnap, saçak, kemer, etek bağı, Leh kılaptanından şerit, kaytan ve oya, her türlü elbise harcı, çeşitli madeni tel ve tekstil hammaddeleri.

- Hurma yaprağı, kamış, toz, ot, söğüt dalı ve samandan örülmüş hasır, sepet, seccade, yelpaze, sineklik ve bunlara benzer şeyler.

- Ağaç, kemik, balık pulu, sedef, boynuz, kösele, meşin, sahtiyan, güderi ve tirşeden mamul silahlık, palaska, sepet, sandık, çetrik, pabuç, kaşık, tarak, fildişi tarak, kehribar takımı, kiraz ve yasemin tütün çubukları, nargile, para kasaları, okka ve divitden birer tane; kılıç, bıçak, kama, balta, nacak, keser, testere, bıçkı, hızar, satır gibi kesici aletlerle bel, kazma kürek, çekiç, orak tırpangibi bağ-bahçe aletleri.

- Fağfur, frenk ve Kütahya madenlerinden yapılmış billur, cam, kase, bardak, tabak, çay ibriği, su testisi, mürekkep hokkası, lüleci ve çömlekçi çamurundan imal edilmiş testi, bardak çanak, çömlek, küp, kavanoz ve benzeri eşyaları.

- Altın gümüş gibi madenlerden mamul süs eşyaları.
- İmparatorluğun çeşitli bölgelerinden çıkartılan madenlere ait numuneler.
- Bunlardan bazıları: Zımpara madeni, pota toprağı madeni, tebeşir madeni, güherçile madeni, pekmez toprağı, nişadır madeni, lüleci ve çömlekçi çamuru toprağı.
- Bileğı taşı, köstere taşı, balgami taşı, somaki taşı, mermer taşı, kireç taşı, ve kara taş.
- Sade, düz ve kabartmalı yazı kağıtları, çiçekli ve renkli kağıt, mukavva, karton, ve duvar kağıtları.
- Pirinç, haşhaş, susam, darı, yulaf, gibi hububat çeşitleri.
- Kırmızı siyah çekirdekli-çekirdeksiz kuru üzüm, incir, hurma, kestane, fındık, erik, elma, dut, vişne ve kayısı kuruları, keçi boynuzu, tulum, kaşar ve lor peyniri, kuru kaymak, pastırma, sucuk, pekmez, pestil, bal, tarhana, bulgur, erişte ve daha bunlar gibi gıda maddeleri.
- Gülyacağı, ıtıryacağı, biberyacağı, kekikyağı, çitlenbikyağı, pelinyağı, taflanyağı, çiçekyağı, ve nane suyu.
- Karagünlük ve karagünlük kabuğı, katran, zift, çak sakızı, ada sakızı, kükürt ve benzerleri.
- Tereyağı, sadeyağ, içyağı, mum, balmumu, zeytinyağı ve haşhaşyağı.
- Zamk, palamut, çamkabuğı, beyaz ve yeşil mazi, çehri, alboya için asbur çiçeğı, mahmuziye

ve güherçile taşı, kalye taşı, göz taşı, zoya yapılır toprak, neft yağı bezir yağı, acı kireç, balık tutkalı, çarık tutkalı, ökse ve meyan kökü.

- Zeytin, keten tohumu kenevir gibi yağ elde edilen maddeler.⁸

Sergide ödüllendirilen Osmanlı ürünleri:

- İyi kaliteli ve bol çeşitli tarım ürünleri için Osmanlı İmparatorluğu.
- Mısır Valisi Abbas Paşa ve Tunus Valisi Ahmet Paşa'ya büyük madalya.
- Gaşiye ve kese işlemleri için Tunus Valiliği'ne,
- Çevre işlemleri için Sofyalı Anakadın'ın kızlarına,
- Arnavut kesimi elbiseler için Osmanlı İmparatorluğu'na,
- Şıb şıb, işlemleri için Bohçaçı Hanım'a,
- Kehribar çubuk takımı için İstanbul'dan Uzunçarşılı Hacı Naim Ağa'ya,
- Şıb şıb işlemleri için Hoca Karabettin'in Hanımına,

- Yine şıb şıb işlemler için Ayşe Hanım ve gelinine,
- Tunus'tan gönderilen Şıb Şıblar için Tunus Valiliği'ne,
- Fes, şal ve kefiyeler için Tunus Valiliği'ne,
- İpek, pamuk ve ketenden mamul kumaşlar için Tunus Valiliği'ne,
- Kağıt makasları için Hasan ve Tahir Ağalar ile Hoca Kirkor Zımmiye,
- Sofya'da imal edilmiş makaslar için Sofya Sancağı'na,
- Mısır'dan gönderilen gül ve çiçek suyu şişeleri için Mısır Valiliği'ne,
- Beykoz Fabrika-i Hümayunu mamulleri için fabrika yönetimine,
- Tunus'ta imal edilen ve çeşitli makine ve değirmenlerde kullanılan demir kanatlar için Tunus Valiliği'ne,
- İstanbul'dan gönderilen tarak ve kaşıklar için ilgili esnaf teşkilatına,
- Kehribar imali için Hoca Mehran Bazergan'a,

- Yine kehribar imali için İstanbul'dan Uzunçarşılı Said Ağa'ya,
- Yasemin çubuk, Edirne sabunu, mum ve Yemen şekeri için Osmanlı İmparatorluğu'na,
- İtiryat için Tunus Valiliği'ne,
- Bursa İpekli dokumaları için ilgili fabrika ve atölyelerin yönetimine,
- İnşaat taşları için Mısır Valiliği'ne,
- Demir madeni için Bozca Ada'ya,
- Hurma için Esseyid Muhsin'e,
- Sert buğday, bal ve tütün için Osmanlı İmparatorluğu'na,
- Tütün için Mustafa Haydar'a ,
- Diğer bazı toprak mahsulleri için Abdülhamit'e,
- Aynı şekilde bazı tarım ürünleri için Tunus'tan Mahmuddin'e
- Pamuk için Abdurrahim Oğlu'na

- Mısır'da yetiştirilen sarı mısır ürünü için Mısır Valiliği'ne,
- Deri nümuneleri için Üsküdarlı bedbağ ustalarından Hacı Ali Ağa'ya,
- Rugan deri için Midilli Adası sakinlerinden Pinto'ya,
- Yapağı için Yüzbaşı Mehmet Ağa'ya,
- Çatma yastık için Üsküdarlı Hacı İbrahim Ağa'ya
- Bürüncek için Hacı Mustafa Ağa'ya,
- Kağıt mamulleri için Düzoğlu'na
- Mısır'dan gönderilen Arapça, Farsça ve Türkçe 165 kitap için Mısır Valiliği'ne.⁹

1. Erik Mattie, World's Fairs, Princeton Architectural Press, 1998, Amsterdam, s.12.

2. Mattie, a.g.e. s.11.

3. Adnan Giz, "Dünya Sergilerinde Türk Mamülleri", İstanbul Sanayi Odası Dergisi, Sayı 18, 15 Ağustos 1967, s.11.

4. Rifat Önsoy, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Katıldığı İlk Uluslararası Sergiler ve Sergi-i Umumi-i Osmanî (1863 İstanbul Sergisi), Belleten 185, 1983, s.195.

5. Giz, a.g.e., s. 11.

6. Önsoy, a.g.e., s.196.

7. Önsoy, a.g.e., s.197.

8. Önsoy, a.g.e., s.196-197.

9. Önsoy, a.g.e., s.198-199.